

HANS-GEORG GADAMER

**HERMENEUTIK
UND POETIK**

ГАНС-ГЕОРГ ГАДАМЕР

ГЕРМЕНЕВТИКА І ПОЕТИКА

Вибрані твори

Переклад з німецької

«Юніверс»
Київ — 2001

Г13 У цій книжці есе та статей Гадамер продовжує рух новітньої німецької філософії, починаючи з Ніцше, яка відкинула претензії на стерильну «науковість» і вводить читача у філософський дискурс мистецтва «як органону філософії, якщо не суперника, що переважає її в усьому».

Редактори

Євгенія Горева та **Петро Соколовський**

ЦЕ ВИДАННЯ ЗДЕЙСНЕНО ЗА ФІНАНСОВОЇ ТА ЕКСПЕРТНОЇ
ПІДТРИМКИ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ" В РАМКАХ
СПІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З ЦЕНТРОМ РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧОЇ
СПРАВИ ІНСТИТУТУ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА БУДАПЕШТ

На обкладинці: *Кіфарист. Статуетка з острова Керос, Кіклади
(мрамур бл. 2000 р. до Р. Х.).*

Перекладено за виданням: Gadamer,
Hans-Georg: Gesammelte Werke, Bd.
8—9, Ästhetik und Poetik.

© 1993 J.C.V. Mohr (Paul Siebeck),
Tübingen.

© МП «Юніверс»; Д. Наливайко,
упорядник, передмова; В. Бабич,
М. Кушнір, В. Клочков, Є. Горева,
Г. Петросаняк, переклад; І. Копті-
лов, художнє оформлення, 2001.

МІФ І ЛОГОС

(1981)

1. Проблема міфу в ситуації просвітницького мислення

Слова розповідають наші історії. Те, що слово «міф» вирвалось за межі мови вчених і упродовж мало не двохсот років має своє власне звучання, переважно — позитивне, — це факт, над яким вкрай варто поміркувати. В епоху науки, в яку ми живемо, міф і міфічне не мають справжнього права громадянства, і все ж це саме та епоха науки, в яку це грецьке слово, як добірне вираження потойбічності знання і науки, проникло у життя мови і мов.

Саме в такий спосіб зв'язок міфу і науки властивий слову «міф», і все ж навряд чи можна мислити собі напруженіший зв'язок і навряд чи такий, що має розповісти настільки важливу історію. Адже те, що «наука» — це знак, під яким грецько-християнська цивілізація розвинулась до домінуючої світової цивілізації сьогодення, включає в себе те, що сама «наука» пройшла історію і лише в перебігу цієї історії стала «наукою». Кожна претензія на істину шукає порятунку за її авторитетом і анонімністю. Так зв'язок міфу і науки, від грецьких джерел нашої наукової культури, має історію, яка багато чого каже і багато чого приховує.

Якщо поглянути на становлення західної цивілізації, то здається, що прагнення до Просвітництва пройшло крізь цю історію неначе трьома хвилями: хвилею Просвітництва, яка сягнула свого апогею в радикальній софістиці кінця V сторіччя до Р. Х. в Афінах, хвилею Просвітництва XVIII сторіччя, яка добулася максимуму в раціоналізмі епохи Французької революції, і, так напевне можна сказати, просвітницьким рухом нашого сторіччя, який досягнув свого попереднього піку «релігією атеїзму» і своєю інституційною фундацією в сучасному атеїстичному державному устрої. Проблема міфу в найтісніший спосіб пов'язана з цими трьома етапами просвітницького мислення. Ми маємо розглядати це

як особливий виклик, як те, що саме остання, найрадикальніша хвиля Просвітництва привела до форм і стратегій формування людських переконань, які запроваджуються штучно, тобто для державних цілей і з метою панування, і яким, так би мовити, не по праву надається честь міфічної дії, тобто такої, яка не потребує подальшого публічного показу. І тим важливішим є питання, на чому містичне передавання спроможне ґрунтувати свою претензію на істину. Чи існує щось на кшталт несправжнього міфу — і що таке справжній міф? Що називається «міфом»?

2. Понятійне чітке окреслення «міфу» в грецькому мисленні

Слово «міф» — це грецьке слово. У пізньому гомерівському мовному вжитку воно означає ніщо інше, як «мовлення», «повідомлення», «оповіщення», «принесення звістки». У мовному вжитку ніщо не вказує на те, що те ж таки мовлення, яке називається «міфом», було б особливо ненадійним і простою брехнею чи вигадкою, як і на те, що воно має справу з божественним. Там, де міфологія — у пізньому значенні цього слова — стає виразною темою, в «Теогонії» Гесіода, поета до його роботи закликають музи, а вони цілком усвідомлюють двозначність своїх дарів: «Ми вміємо розповідати багато фальшивого, яке виглядає як справжнє, ... але й справжнє також» («Теог.», 26). Однак слово «міф» у цьому взаємозв'язку не виступає взагалі. І тільки сотні років по тому, упродовж грецького просвітництва вийшов з ужитку епічний вокабуляр «міфу» і «міфічного» (*mythei*), його витиснуло семантичне поле «логосу» і «логічного» (*legein*). Однак саме завдяки цьому з'явилося чітке окреслення, яке викарбовує поняття міфу і виділяє «міф» як особливий спосіб мовлення на протигагу логосу, що пояснює, засвідчує мовлення. Це слово означає тепер насамперед те, про що можна тільки розповідати, історії богів і божественних синів.

Слово «логос» також розповідає наші історії, від Парменіда до Геракліта. Первісне значення цього слова — «збирати», «перераховувати» — вказує на раціональну сферу цифр і цифрових зв'язків, в якій конституювалось спочатку поняття логосу. Це зустрічається нам у математиці і теорії музики піфагорійської науки. З цієї сфери слово «логос» зарекомендовує себе як поняття протилежне «міфу». У протилежність до того, що має на увазі передана простою розповіддю звістка, «наука» — це знання, яке опирається на обґрунтування і доказ.

Зі зростаючою мовною свідомістю, яка в кінці V сторіччя супроводжує новий риторично-діалектичний ідеал виховання, «міф» стає мало

не риторичним поняттям для розповідного способу зображення взагалі. Адже розповідати — це не «доказувати», а тільки хотіти переконувати й бути вірогідним. Майстри риторики тепер беруться за те, щоб у залежності від бажання викладати свої речі у формі міфу або у формі логосу («Протагора» Платона). За такою віртуозною довільністю вимальовується нова суперечність між добре знайденою чи вигаданою історією та істиною, яку можна прорахувати, продемонструвати й довести. Міф стає «вигадкою» — оскільки він не досягає через логос своєї істини.

Так це виглядало, скажімо, для Арістотеля. Для нього міф — це природна протилежність логосу і всьому істинному. Однак і йому був знайомий риторично-поетичний ужиток цього слова. В його очах Геродот виступав як розповідач історій («міфологік»), а в своїй теорії трагедії словом «міф» він позначав зміст дії, який можна розповісти. Про ту різкість суперечності між міфом та наукою, яка добре знайома нам, у такому взаємозв'язку не могло бути й мови в часи Арістотеля. Вигадані історії також мають істину. Так, Арістотель дав цьому дієве формулювання: «Вони мають більше істини, ніж ті звістки, які передаються істориками і повідомляють про справжні події». Під поняттям «знання античності», згідно з яким «наука» («Episteme») має на увазі повну раціональність, а зовсім не емпіризм, це цілком очевидно. Те, що розповідають чи вигадують поети, в порівнянні з історичним повідомленням має щось від істини загального. Перевага раціонального мислення над поетично-міфічною істиною цим у жодному разі не обмежується. Нам варто було б тільки остерігатися того, щоб називати міфи в нашій свідомості «вигаданими історіями». Вони «знайдені» — або краще: в межах уже давно і з давніх-давен відомого поет видобуває нове, що оновлює старе. У будь-якому випадку міф — це відоме, звістка, яка поширена, не потребує будь-якого визначення походження і засвідчення.

Зв'язок міфу й логосу зустрічається нам у грецькому мисленні якраз не тільки в гостроті просвітницького протиставлення, а також і в визнанні поєднання одного з одним і відповідності, яка існує далі між мисленням, що звітує, і переказами, які передаються без запитань. Це проявляється, зокрема, на своєрідному звороті, яким Платон пов'язав раціональний спадок свого майстра Сократа з міфічним передаванням народної релігії. Відкидаючи водночас претензію поетів на істину, він на ґрунті свого власного раціонального і понятійного погляду все ж сприйняв форму розповіді події, яка властива міфам. Раціональна аргументація неначе простягнулась за межі своїх власних можливостей доказу

в ту сферу, куди сягає тільки розповідь. Так, міф у діалогах Платона стає на бік логосу і часто обертається на його вінець. Міфи Платона — це оповідання, які хоча і не містять повної істини, однак представляють собою вид обігрування істини й розширюють допитливі в пошуках істини думки аж у потойбіччя. Для сьогоденішнього читача може видаватися дивовижним те, як тут раннє передавання переміщується з напруженою гостротою понятійної рефлексії і як тут перед нами постає утворення з жарту й серйозності, яке не тільки без ламання, але й навіть з певним видом релігійної претензії виходить за межі цілого допитливого в пошуках істини мислення.

Для грецького читача це, звичайно, не було таким неповторним і дивовижним, як це може видаватися сучасному, пронизаному християнством мисленню. І все ж трапилось так, що все релігійне передавання греків у безперервному ланцюжкові таких спроб, власний потенціал досвіду і власний мислячий погляд дійшли згоди зі звісткою, яка продовжує жити в культурі й переказі. Завдання епічного співця, як і завдання поета-трагіка, ба навіть творця комедій, полягало, очевидно, в тому, щоб завжди по-новому формувати це поєднання релігійного передавання і власного мислення. Сам Арістотель у «міфічному» передаванні через богів убачав вид сповіщення давнішніх знань, в яких він знову пізнає свою метафізику першого ініціатора (*Met.*, 8, 1074b₁). Тож необхідно запитати себе, що, власне, робить міфічне передавання здатним до такої раціоналізації, і навпаки, чому в зображенні релігій, що сповіщають, зв'язок віри та знання набуває антагоністичних рис. Слід ставити загальне запитання і розвивати його в обидва боки. Бо якщо навіть шлях до раціоналізації міфічної картини світу було пройдено від самих греків до науки, яка називала себе «філософією», міфічне передавання містить у собі скрізь момент мислячого визнання і реалізується у пояснюючому подальшому переказі переказу.